

Laca Tijdingen

België-Belgique
P.B.
1020 Brussel 2
1/1475

Driemaandelijks tijdschrift van LACA.
Geschied- en Heemkundige Kring van Laken

Jaargang 10 – Nummer 2 – december 1998
(verzonden in januari 1999)

Laken

Wapen van de Koninklijke
Residentie Laken
Koninklijk Besluit van 20 april 1857

Verantwoordelijke uitgever:
Leon Candau, Rode Kruislaan, 15, 1020 Brussel, tel. 02/268.69.58
Afgiftekantoor : 1020 Brussel 2

→ TEN GELEIDE ←

1. EVEN TERUGBLIKKEN BIJ HET TIENDE WERKJAAR VAN LACA

Toen op 26 april 1990 het bestuur van LACA een grote schare genodigden en bezoekers onthaalde, ter gelegenheid van een eerste tentoonstelling in zaal A van het Gemeenschapscentrum Nekkersdal, kon niemand vermoeden dat tijdens het werkjaar 1998/1999 het tienjarig bestaan van de vereniging gevierd zou worden.

Het was een memorabele avond waaraan vandaag nog met fierheid herinnerd wordt. Mevrouw Hilde Verstraete glunderde tijdens haar verhelderende voordracht, handelend over het thema van de tentoonstelling : "*Lakense Rijksnormaalschool en de figuur van Karel Bogaerd (1834-1906)*". Zij was trouwens de drijvende kracht achter dit initiatief. De heer F. Thielemans, Schepen van de Stad Brussel en LACA-erelid, verklaarde de tentoonstelling voor geopend, richtte lovende woorden tot de inrichters en wenste LACA een langdurig en vruchtbaar bestaan toe.

Die eerste grote activiteit betekende tevens een hartverwarmende aanmoediging voor de stichter van de Heemkundige Kring, de heer J. Dillen. Reeds geruime tijd vóór 1989 en aangemoedigd door de heer Abeels, ex-voorzitter van de Heemkundige Kring "*De Marollen*" en LACA-erelid, had hij heel wat wetenswaardigheden bij elkaar gesprokkeld omtrent de Lakense geschiedenis, de oorsprong van de straatnamen, de gevelversieringen en dergelijke. Het enthousiasme waarmee de toen bestaande kernploeg alle voorbereidselen voor een goede afloop trof mocht merkwaardig genoemd worden en verschaftte hem het ontegensprekelijke bewijs dat de LACA-trein voorgoed vertrokken was.

Nadien volgden nog drie tentoonstellingen, alle georganiseerd binnen een tijdsruimte van een jaar. Dit ritme was helaas niet aan te houden wegens het beperkte aantal beschikbare vrijwilligers. Toch werden er tussen 29 juni 1991 en 6 december 1997 vijfentwintig activiteiten georganiseerd, in samenwerking met of ten voordele van Lakense verenigingen of instellingen, zij het dan op kleinere schaal.

Er mag dus zonder overdrijven gesteld worden dat LACA niet meer weg te denken is uit het culturele landschap van de oude gemeente LAKEN.

Onder impuls van stichter J. Dillen werd overeengekomen in eerste instantie de publicatie van het driemaandelijks tijdschrift tot in de puntjes te verzorgen, met grote aandacht voor de vorm en de presentatie van het blad, het correcte taalgebruik en een zo goed mogelijke weergave van de ingelaste illustraties. Daarbovenop kwam dan ook nog de zorg voor de jaarlijkse heemkalender waarmee reeds gestart werd in 1992. Achtendertig afleveringen van LACA Tijdingen werden intussen reeds verspreid en er werden zeven kalenders samengesteld, de laatste vier jaren per thema. LACA telt vandaag 161 leden en dat het tijdschrift "*gelezen*" wordt bewijzen de soms zeer pertinente vragen die de leden ons stellen.

Zoals het dikwijls gebeurt worden uitstekende bedoelingen tegengewerkt door de speling van het lot. In 1996 werden drie trouwe medewerkers aan het LACA-werk onttrokken. Brengen wij hen nog even in herinnering.

Op 20 april 1996 overleed mevrouw Denise Cools-Pulinckx. Net zoals haar zuster Suzanne (zie LACA Tijdingen van september 1998) trad zij nooit uit de schaduw maar verbeterde als gedegen correctrice tal van artikelen die op haar schrijftafel terecht kwamen. Voor LACA betekende haar heengaan een zeer groot verlies. Wij houden aan haar een onuitwisbare indruk over.

Josef Coolsaet, BRTN-journalist en oud-directeur van Radio Vlaanderen Internationaal, werd lid van de kernploeg, amper drie maanden vóór hij helaas op 26 november 1996 ten grave gedragen werd. Slechts één enkel artikel van zijn hand werd in LACA Tijdingen gepubliceerd. Hij koesterde een grote belangstelling voor de Lakense geschiedenis en zou zonder twijfel het werk van de heemkundige kring positief beïnvloed hebben. Hij leeft voort in onze gedachten.

Intussen had mevrouw Jeanne De Decker-De Kelder de fakkel van Denise overgenomen. Met uitgesproken ijver en een grote dosis bereidwilligheid nam ze deel aan enkele vergaderingen totdat haar schielijk overlijden, even voor Kerstmis 1996, een abrupt einde aan haar dienstbetoon stelde. Komen en gaan zijn innig verbonden met het menselijke bestaan. LACA zal haar niet vergeten !

Komen en gaan ... een onafwendbaar fenomeen ! In de loop der jaren moesten sommige kernleden afhaken wegens beroeps- of gezondheidsredenen. Met dankbaarheid voor het gepresteerde werk en met spijt uiteraard voor hun vertrek denken wij ook aan hen terug : de heren P. Schacht, E. Leemans, M. Verheyleweghen, V. Capron (erelid LACA), mevrouw N. Hennessy. Toch blijkt dat de vriendschapsbanden die tijdens de jarenlange samenwerking ontstonden een duurzaam karakter hebben. Er kan nog steeds, indien nodig, op hun hulpvaardigheid beroep gedaan worden.

Die weggevallen plaatsen naast de actieve leden van het eerste uur (de heren D. Van Krieking, E. Christiaens en mevrouw H. Verstraete) werden gelukkig weer ingenomen door bereidwillige medewerkers : de heren G. Vanden Bussche, W. Van Bamis, Mevrouw B. Antoni en recentelijk de heren D. Winderickx, J. Fransman en G. Abeels. Zij maken zich verdienstelijk door het samenstellen van artikelen, het vertalen van teksten en de uitvoering van allerlei taken die het LACA-werk ten goede komen.

Zo vervult mevrouw B. Antoni sedert twee jaren reeds de taak van correctrice. Van Nederlandse afkomst doch reeds jaren in België verblijvend kent zij beter dan wie ook de taalkundige onnauwkeurigheden waar wij Belgische Nederlandstaligen ons regelmatig aan bezondigen. Het dient gezegd, zij vervult deze taak met humor en met een niet te versmaden nauwkeurigheid. Zij is nu een onmisbare schakel in de groep.

Het gaat goed met LACA en toch duikt af en toe een angstgevoel op wanneer aan de toekomst gedacht wordt. LACA heeft nood aan "*werkende leden*". Wij nodigen elkeen uit die enige belangstelling koestert voor het boeiende verleden van Laken om tot de kernploeg toe te treden.

Daarbij denken we ook aan eventuele jongere kandidaten, zij die aan een of andere universiteit het vak "geschiedenis" studeren of die reeds hun studie in die richting beëindigden. Hun aansluiting zou voor LACA een grote steun en een stimulans betekenen. Het zou werkelijk zonde zijn mocht deze culturele vereniging uitdoven bij gebrek aan jonge elementen die dit mooie werk willen voortzetten ! Wij doen een oproep aan de lezers om ons te helpen zulke jonge krachten op te sporen.

Vol dankbaarheid voor alle medewerkers van vroeger en nu beëindigen we deze terugblik, zonder onze trouwe lezers te vergeten voor wie het allemaal bedoeld is ! Lang leve LACA !

2. LACA-LEDEN IN DE KIJKER

P. Van Nieuwenhuysen

Op donderdag 26 november 1998 verdedigde ons trouw lid, de heer P. Van Nieuwenhuysen, zijn doctoraatsthesis aan de universiteit van "Louvain-la-Neuve". Twintig jaar heeft hij de "*Toponymie van Laken*" bestudeerd. De jury beloonde hem met "grote onderscheiding". Zijn promotors waren de heer Prof. Dr. M. Van Overbeke (UCL) en de heer Prof. Dr. R. Van Passen (KUL) die het wetenschappelijk gedeelte begeleidde. Proficiat Pierre ! In onze bescheiden bibliotheek zullen de vijf boekdelen van uw werk een ereplaats krijgen.

Inge Debacker

Juffrouw Inge Debacker, trouw LACA-lid, studeerde verder aan de VUB, richting "Faculteit Letteren en Wijsbegeerte". Haar keuze viel op de Sectie Kunstwetenschappen en Archeologie. Met haar eindverhandeling "*Aspecten van de stedenbouwkundige ontwikkeling van de Gemeente Laken circa 1830-1921*" behaalde zij haar einddiploma !

Dank Inge voor het overmaken van uw uitgebreide thesis. Ook uw werk zal een ereplaats krijgen in onze bibliotheek.

L. Candau

Voorzitter

LACA WENST AL ZIJN LEDEN

EN HUN FAMILIE EEN

GELUKKIG NIEUWJAAR

CLAREMONT EN EEN VERRASSEND VERBAND MET HET SCHOONENBERGKASTEEL

Het Engelse Claremont-house in Surrey is voor de geschiedenis van het Belgische koningshuis bekend als de woning van Leopold van Saksen-Coburg. Zijn huwelijk met de erfprinses Charlotte, dochter van koning Georges IV, maakte hem tot eigenaar van dit huis in 1816.

We zullen nagaan welke betekenis Claremont heden nog heeft en welk verband er bestaat met het huidige Kasteel van Laken

Tijdens het onderzoek bleek alras dat er een onderscheid moet gemaakt worden tussen twee zaken : het *house* en het park.

Het House

Aangetrokken door de romantische ligging, kocht architect Sir John Vanbrugh in 1708 (1) Chergate Farm in Esher (Elmbridge). Hij liet er een kleine woning met stallingen en een ommuurde tuin bouwen.

Maar hij verkocht toch al vlug hij zijn eigendom (1711) aan de Earl of Clare, tevens Hertog van Newcastle, een tijdlang Eerste Minister van Engeland. Deze gaf in 1717 Vanbrugh opdracht om – samen met collega Bridgeman – het huis te verbouwen tot een ruimere woning. De hertog had ook nog meer land kunnen verwerven zodat het domein voortaan grensde aan de route London-Portsmouth. Vanbrugh bouwde als "*folly*" een belvédère op het hoogste punt « *The Mount* », vandaar de naam Clare-mo(u)nt. Het huis onderging nog meerdere wijzigingen en werd zodoende anders georiënteerd. Er verschenen ook portierswoningen aan de ingang van het domein.

Na de dood van de hertog (1768), verkocht zijn weduwe het domein aan Lord Clive (2), stichter van het Brits-Indische koloniale rijk en pas vanuit Indië teruggekomen. Omdat de nieuwe eigenaar het bestaande huis te ongerieflijk vond, droeg hij architect en landschapsontwerper "Capability" Brown (3), leerling van William Kent, op om een groot, neoclassicistisch landhuis, te ontwerpen. Dàt was hèt ideaal voor de in de 18de eeuw levende Engelse edelman. Het moest ietwat meer noordwaarts van Vanbrugh's huis staan. Men hield zich aan de wetten der klassieke architectuur, zoals Andrea Palladio (16 eeuw) het in zijn uitgaven had neergeschreven en wiens handboek voor de Engelse architecten van de 18de eeuw dè Bijbel was. Dit Palladianisme, beschouwd als zeer modern, geïntroduceerd door William Kent, bereidde het classicisme in Engeland voor. Dus, hier niet de met-luxe-overladen stijl van de Duitse barokvorstjes. Het werd een klassiek buitenverblijf, met eerbied voor verhoudingen, de ingang van het huis gemarkeerd door een tempelgevel met Corinthische zuilen en fronton. De gevel, niet versierd met beelden of vazen, is glad en strak. Helaas is van Browns tekeningen voor Claremont niets bewaard gebleven.

Bij de onverwachte dood van Clive (1774) was het huis niet af. Wel overleefde Clive's marmeren bad in het sous-terrain van het grote huis volgens een nota in een Engelse gids van Readers's Digest.

Het domein ging opnieuw van hand tot hand, tot het in 1816 werd aangekocht door de Dienst Wouden en Bossen voor het jonge echtpaar Saksen-Coburg-Saalfeld.

Leopold, die in een huis aan de achterzijde van het deels renaissancistische slot Ehrenburg in Coburg zijn jeugdijaren had doorgebracht en er met zijn familie ging wonen in 1810 (4) zou voortaan verder leven in een landhuis in een Engelse interpretatie van de Barok, nl. neoclassicistisch, midden in een groot park.

Nog kwam er in 1816 een theehuis met gebrandschilderde glasramen voor prinses Charlotte bij in de tuin. Na haar overlijden in het kraambed in oktober 1817 werd dit omgevormd tot heiligdom, waarin haar buste stond. Dit mausoleum geraakte zo verwaarloosd einde de jaren 1920, dat nu enkel de funderingen overblijven.

Ook een serre, het Camelia House, kwam er onder impuls van Leopold. In 1824 was het glazen bouwwerk af en op de balustrade werd het initiaal van Leopold, twee letters L rug aan rug, aangebracht. In 1959 werd dit gebouwtje verwijderd. De cameliastruiken groeien er echter nog. Het Camelia Terrace met de balustrade is gerestaureerd.

Leopold behield het huis tot aan zijn dood (1865) en stelde het vaak ter beschikking van koningin Victoria, zijn nicht.

Na hun vlucht uit Frankrijk overleden hier koning Filips van Orléans (1850) en zijn echtgenote (1866), ouders van Leopolds tweede vrouw, Louise-Marie van Orléans. Toen, in 1848, was bijna het hele gezin Orléans verzameld in Claremont. Voor de Orléans was het gebouw kil en triest en aanvankelijk vochtig. Er ontstonden overigens problemen met het drinkwater dat door loden buizen liep en hierdoor vergiftigd werd (1849).

De hertog van Orléans-Aumale zag het kasteel als "een rechthoekig gebouw met een majestueuze ingang, gedomineerd door een breed fronton, gedragen door vier Corinthische zuilen", een ingang die dateert uit de tijd van Lord Clive en Brown.(5)

Na het heengaan van Leopold I kwam Claremont terug aan de Britse Kroon. Koningin Victoria stelde het ter beschikking van haar jongste zoon, de hertog van Albany (1853-1884). Zijn weduwe woonde er tot aan haar dood in 1922. Hun postuum geboren zoon (1884-1954), Charles-Edward, werd de laatste residerende hertog van Saksen-Coburg-Gotha (van 1900 tot 1918).

Opnieuw ging het landgoed van hand tot hand, maar geen koninklijke handen meer, en het gebouw werd nog vergroot.

Het park of *The Garden*

Buiten opbrengstgronden met weiden, een moestuin en een boerderij zodat het in zijn eigen dagelijkse behoeften kon voorzien, omvatte het landgoed ook een tuin.

De tuin van Claremont behoorde tot één der meest beroemde aangelegde parken in het Europa van de 18de eeuw.

Het historisch belang van dit parklandschap is van die aard dat *The National Trust* het nog in 1949 heeft aangekocht onder de impuls van enkele historici. Voorheen was er sprake geweest om het te verdelen of te verkavelen en mede daardoor was de aandacht voor het onderhoud verloren gegaan. Toch kon de restauratie pas beginnen in 1975, dankzij bijzondere fondsen, en duurde tot 1981. Nu is het bekend als Claremont Woods.

Beschrijven waarom het park een landschapshistorische waarde heeft, is zich begeven op het glibberige pad der Engelse landschapsarchitecten. Hun voorgangers in de 18de eeuw hebben een bijzondere inbreng gehad door hun totaal vernieuwende aanpak van parkaanleg. Het Claremont-landschap evolueerde onder de ideeën van Vanbrugh en Bridgeman, Kent en zijn leerling Brown. Hun namen zijn reeds hoger vermeld als architecten van het landhuis.

Sir John Vanbrugh tekende een Middeleeuwse kasteelachtige belvédère bedoeld voor op de top van de heuvel, die er nog staat maar niet door *The Trust* werd aangekocht. Door het verwerven van meer land (1711) door de Earl of Clare, hertog van Newcastle, kon circa 20 ha bestemd worden als *pleasure ground*. In 1717 werd Bridgeman belast met de aanleg ervan. Deze tuinder maakte zich los van het rigide vormenpatroon in de tuinaanleg, wat mode was in de generaties voor hem. Geen op Versailles-lijkende vista's van rechthoekige parterres, kanalen en rechte kiezelpaden. De beboste *Mount* kreeg kronkelende paden.

Gebruik makend van het heuvelachtige landschap ontwierp Bridgeman een amfitheater, niet bedoeld voor theateroptredens, maar als "*folly*". De omliggende weiden werden aan het gezicht onttrokken door met aarde opgehoogde wallen, in plaats van hoge heggen, zodat het bewonderen van vergezichten mogelijk bleef. Hij ontwierp ook nog een rotonde met bomen eromheen, bereikbaar vanuit een rechte laan, een bowlingveld en punten met weidse uitzichten. De koetsen met paarden konden het landhuis bereiken langs brede, rechte wegen met dubbele rijen bomen beplant, een praktische maar ook barokachtige inbreng.

Na Vanbrugh en Bridgeman kwam William Kent (6) in dienst van de hertog van Newcastle in de jaren 1730. Hij rondde de strakke en rechte lijnen van Bridgeman af tot meer onregelmatige en maakte in het midden van de grasvelden beboste eilanden met identieke bomen. Dit betekende een ware vernieuwing. Hij creëerde picturale taferelen door tuingebouwtjes in te planten om tegemoet te komen aan allerlei gemoedstoestanden.

Bridgemans rotonde werd nu een vijver met eiland waarop een gebouwtje werd gezet. Ergens verscheen een Toscaanse tempel, elders een huisje met rieten dak temidden van oude bomen. En de obelisk van het ronde punt plaatste men nabij de boerderij.

De beroemde "*Capability*" Brown zette het werk vanaf 1748 voort. Hij voegde aan de cascade een grotto met stalactieten toe en hij deformeerde nog meer de gehele aanleg. Rond het amfitheater werden ceders en immergroene struiken geplant. Verscheidene soorten bomen werden bijeengebracht in een bosje middenin een grasveld. Hij streefde ernaar het landhuis meer te integreren in de natuur.

Na het overlijden van de hertog (1768) bleef hij in dienst van Lord Clive (+1774), die er een kleine dierentuin met wilde dieren liet aanbrengen. Ook exotische planten vonden her en daar een plaats, maar "*Capability*" (+1783) week toch niet af van de vormgeving van zijn leermeester Kent.

The National Trust heeft voor het restaureren van het park geopteerd dit te doen naar Kents model.

Dit was dan het park met rondom de landerijen waarover Leopold van Saksen-Coburg-Saalfeld het beheer kreeg, maar zich zeker ook kon verlustigen in aangename wandelingen met prinses Charlotte. (7) Hij genoot er ook het gezelschap van zijn hond. Ook hield hij twee papegaaien, waarvan er een bij zijn thuiskomst hem ooit verwelkomde met het zingen van de ouverture tot de *Freischütz*. (8)

Nu staat dit park open voor het publiek. Er bestaat een map met een beschreven rondleiding voor de bezoekers. *The National Trust* gaf een historisch overzicht uit in 1983, dat sindsdien herhaaldelijk werd herdrukt. (9)

Dichter bij ons : "Schoonenberg" in Laken

Tijdgenoten van sommige voornoemde mensen waren onze nieuwe Oostenrijkse Gouverneurs-generaal in de jaren tachtig van de 18de eeuw, het echtpaar Albrecht van Saksen-Teschen en Maria-Christina van Habsburg.

In juli 1781 kwamen zij aan in Brussel, in november kochten zij het omwalde 't *Groothof* te Laken, in december werd de eerste steen gelegd en vier jaar later namen zij hun intrek in hun nieuwe woonst, toen "*Schoonenberg*" geheten, nu Kasteel van Laken. Zij hadden met veel liefde meegewerkt aan het ontwerpen van de plannen voor hun "*landhuis*". De huisnaam bevestigt dit en is inhoudelijk meer betekenisvol en historisch gebonden dan de huidige benaming, Paleis of Kasteel van Laken (dit laatste zou wijzen naar een militaire functie die het niet heeft).

Maria-Christina's broer was keizer Jozef II, haar zus was Maria-Antoinette, reeds enkele jaren koningin van Frankrijk (sinds 1774). De eigenlijke ontwerper van hun "*landhuis*", Charles de Wailly, fungeerde als architect van de koning van Frankrijk, Lodewijk XVI, hun schoonbroer. (10)

De bouwheren van "Laken" volgden het strenge Palladianisme, dat ietwat vroeger al zo een succes had gekend in Engeland onder William Kent en door de meer befaamde "Capability" Brown (Cf. supra) werd aangewend voor Claremont-house, gebouwd een decade vroeger.

Zoals het toen hoorde, moest het omliggende park het uithangbord zijn van de welstand en het hoge aanzien van de eigenaars.

Welke landschapsarchitect in Europa kon dààrvoor in aanmerking komen ?

Men koos voor niet minder dan Lancelot "Capability" Brown uit Engeland. (id. 9)

Aldus heeft men hem aangezocht die taak op zich te nemen. Hij aanvaardde de opdracht maar wou het Kanaal er niet voor oversteken. Hij was toen al de vijfenzestig genaderd en zou overigens in 1783 overlijden. Er bleef geen andere oplossing over dan hem de tekening te zenden. Daarop bracht hij Engelstalige aanwijzingen aan. De auteurs A. en P. van Ypersele de Strihou hebben zijn ontwerp nauwkeurig beschreven in hun boek. We halen er toch enkele elementen uit ten behoeve van ons betoog.

Brown had vooral aandacht voor de bronnen en de Molenbeek die hij wou aanwenden voor zijn ontwerp. De Engelsman heeft het over het ontwerp van "the lake", wat zeker niet mocht ontbreken in ... Laken, het dorp vol poelen en waterwegen. Ook hier zien we opnieuw de creatie van een waterval, een grotto, een rivier met een eiland en bruggetjes, een hellend vlak, een meertje voor het Groothof. Ook allerlei kleine bouwwerken her en der verspreid, met zekere symbolische waarden : een tempeltje, een paviljoentje, een huisje, door de auteurs van Ypersele onder de rubriek "de fabriekjes" besproken. Ook bosjes met verschillende boomsoorten en kronkelende wegen. Het tuingedeelte werd gescheiden van de weiden door nieuwe gegraven grachten. Deze creaties waren de "Ha ! Ha !'s", die de wandelaars telkens weer moesten verbazen en nu ook in de postmodernistische parken terug te vinden zijn.

Het document met het plan en Browns aantekeningen, geciteerd door de van Ypersele de Strihou's, wordt in Wenen bewaard : *A plan .. made by Lancelot Brown .. for the seat near Brussels called the Fine Mountain, sent in July 1782.* De hoftekenaar van de aartshertogelijke bibliotheek maakte een vogelperspectief op basis van het ontwerp van Brown in 1785. (11) Nu zien we dat de Molenbeek zodanig werd verbreed dat er statige zeilboten op varen, zonder dat zij echter het kanaal van Willebroek konden opvaren : een "Ah ! Ah !" ... *a five Arch sham bridge at the end next the Antwerp canal to give a seeming communication with it.* Verder ontmoeten we dezelfde ingrediënten als in Claremont : moestuin, boerderij, paviljoen, speelruimte, ook een ijskelder met erop een Gotische ruïne, een dierenpark voor vogels, een pagode, een orangerie en serres.

Het genoeg om van de tuin te genieten was kortstondig. De Brabantse Omwenteling van 1789 joeg de Oostenrijkers het land uit. De tuin verkwijnende onvermijdelijk nu de zorgzame aartshertogin was verdwenen.

Tot slot kunnen we stellen dat in 1831 Leopold van Saksen-Coburg als Koning der Belgen eens te meer zijn intrek nam in een streng klassiek opgevat Palladiaans "landhuis" midden in een park. Wat lichtvoetig zinspelend op de woorden stellen we vast dat Maria-Christina van *Schönbrunn* in Wenen naar *Schoonenberg* in Laken kwam; dat Leopold van *Claremo(u)nt* in Esher naar *Schoonenberg* verhuisde.

Het is interessant om het gedachtegoed van "Capability" Brown aanwezig te zien zowel in beide eind-achttiende-eeuwse landhuizen als in de parkaanleg. We stellen een continuïteit vast vanuit Engeland naar Laken en een verrassend verband tussen Claremont en Schoonenberg.

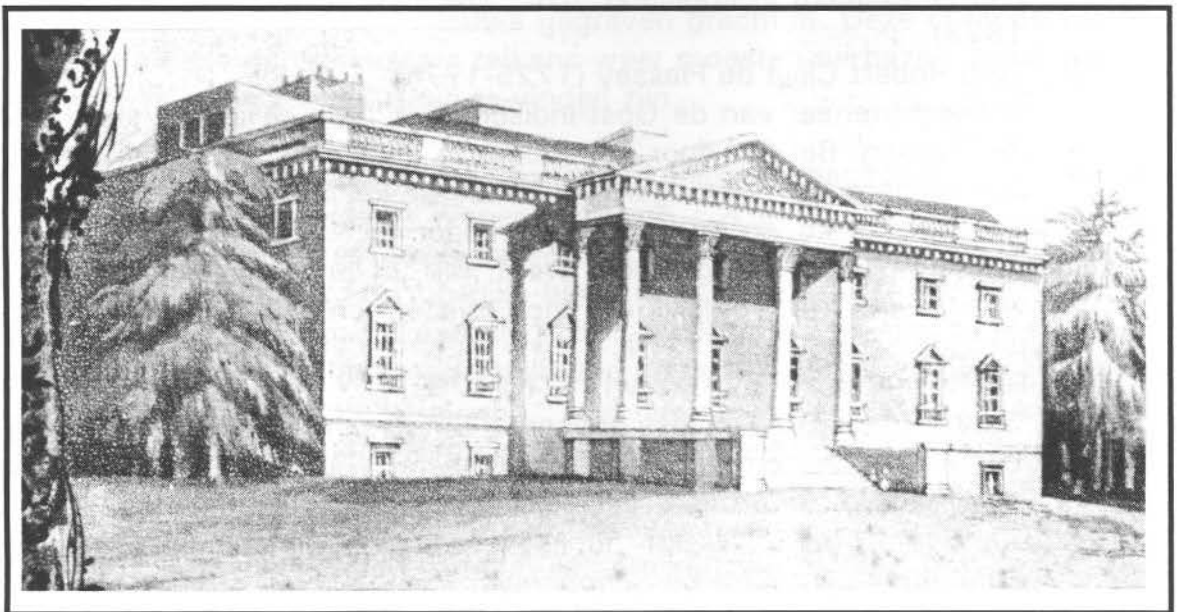
Toch evolueerde de huidige functie van de beide gebouwen met parken op verschillende wijze. *Schoonenberg* werd als Kasteel van Laken met behoud van het achttiende-eeuwse park de residentie van de Belgische vorsten. Daartegenover werden de *Claremount-Woods* vrij recent een openbaar park. Het *Claremount-house* is omgevormd tot "The Claremount Fan Court School" en gesloten voor het publiek.

Noten :

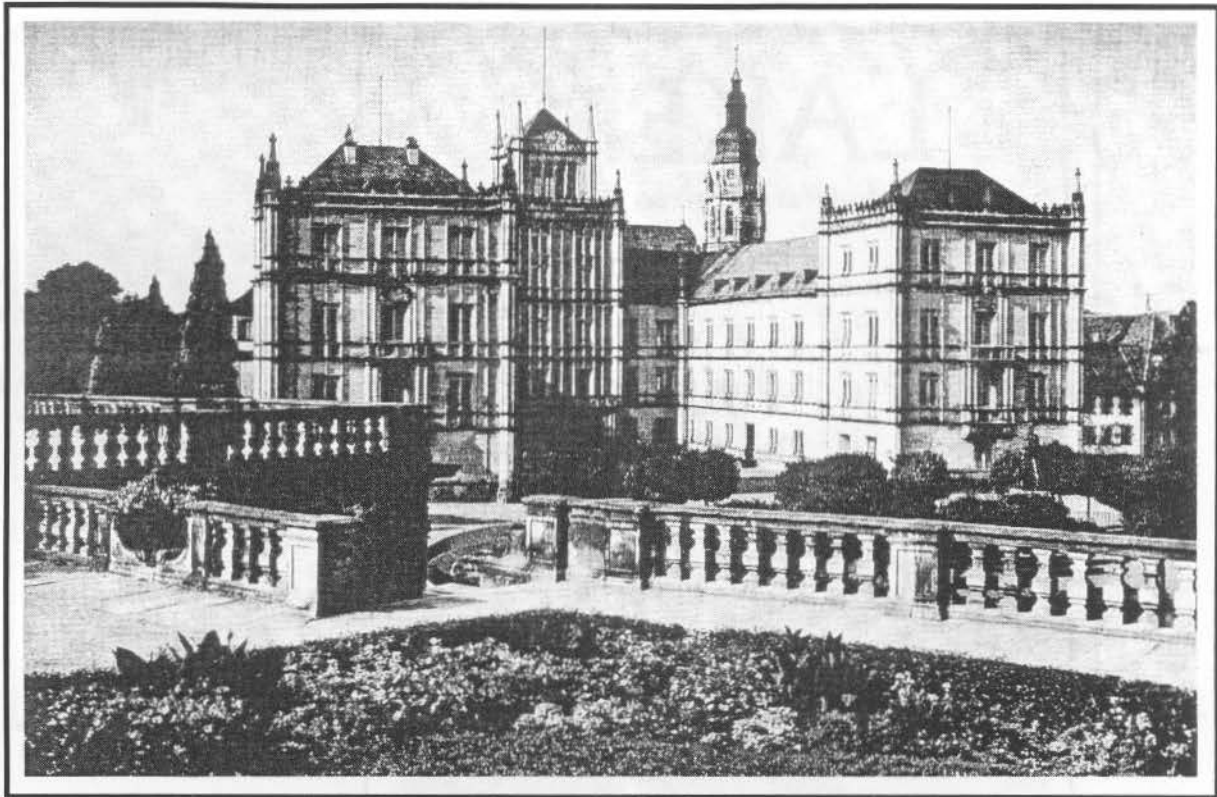
- (1) Sir John Vanbrugh (1664-1726)
Geboren in Londen, was hij de kleinzoon van een Vlaamse Protestantse koopman die Gent was ontvlucht tijdens de godsdienstoorlogen in de 16de eeuw. Architect van natuur uit werd hij de bouwmeester van Blenheim Palace, door de Staat geschonken aan de Hertog van Marlborough voor zijn krijgsverdiensten. Beschuldigd van wanbeheer, nam Vanbrugh ontslag als architect van het Palace in 1716. Hij was voorstander van de echte Barok, niet zo begeerd in Engeland. (uit : *The Past all around us*" Reader's Digest. 1979)
- (2) Lord Robert Clive de Plassey (1725-1774)
Was ambtenaar van de Oost-Indische Cie, later militair. Veroverde Indië op de Fransen. Bekend door zijn succes in de slag van Plassey in Indië (1757). Zijn rijkdom aan vermogen en wedde stelde hem in staat landgoederen in Engeland te kopen en lid van het Lagerhuis te worden. In 1768 kwam hij naar Engeland terug. Hier werd hij in beschuldiging gesteld, zonder veroordeeld te worden, om zich wederrechtelijk verrijkt te hebben. Hij pleegde zelfmoord in 1774.
- (3) Lancelot "Capability" Brown (1716-1783)
Tuinman, later de meest eminente Britse landschapsontwerper tijdens de 18de eeuw, die samen met zijn leermeester William Kent supporter werd van een nieuwe, informele, niettemin overdachte tuinaanleg. Als architect bouwde Brown huizen in de Engels-Palladiaans-Classicistische stijl. Gombrich, E.H. *Eeuwige Schoonheid*. 1959.
- (4) Koningin Victoria van Groot-Brittannië, gehuwd met Albrecht van Saksen-Coburg, bezat enkele kamers in dit kasteel
- (5) Cazelles, R., *Le duc d'Aumale*, Parijs, Tallandier, 1984. P. 153, 161, 167. Het zoontje van Aumale overleed in Claremont in 1852.

- (6) William Kent (1684-1748)
Verzette zich eveneens tegen de in de 17de eeuw zorgvuldig geplande parkaanleg die de gebouwen erin sterk doen uitkomen. Vanaf de jaren 1740 werkte zijn leerling "Capability" Brown met hem.
- (7) Getuigenissen van Leopold I in zijn brieven naar zijn zuster Sophia :
(in vertaling) : "Het park is prachtig en ook het huis is zeer mooi" (9.9.1816); "Het huis en het park, alsook de omgeving, maken het verblijven hier zeer aangenaam" (21.11.1816); "Claremont is een magnifiek oord en we genieten volop van de vele wandelingen" (17.7.1817); en nog later : "ik zal gronden kopen die ooit deel waren van Claremont en die in pacht worden gehouden" (3.1.1820). (uit Puraye, J. & Lang, H.O. *Lettres de Leopold 1er*. 1973).
- (8) Catalogus Tentoonstelling *Leopold I en zijn Tijd*, p. 67. (1965), nr. 263.
Brief aan zijn toekomstige schoonmoeder, de hertogin van Orléans (1828).
- (9) *Claremont Landscape Garden, Surrey*. The National Trust, 1983.
Claremont Woods is gelegen ten zuiden van Esher, aan de oostzijde van de A 307.
We danken *The National Trust* voor zijn welwillende medewerking. Vele historische gegevens van dit artikel werden gehaald uit hun brochure. De brochure bevat een bibliografie over Claremont. Over het park handelde ook Sutherland Lyall, L. *Designing the New Landscape*. Thames & Hudson, 1991.
- (10)(11)
Van Ypersele de Strihou, A. & P. Laken, *een kasteel in het Verlichte Europa*. Lannoo, 1991. De auteurs behandelen uitgebreid de ontwerpen van het kasteel en van het park, begeleid met interessant beeldmateriaal.

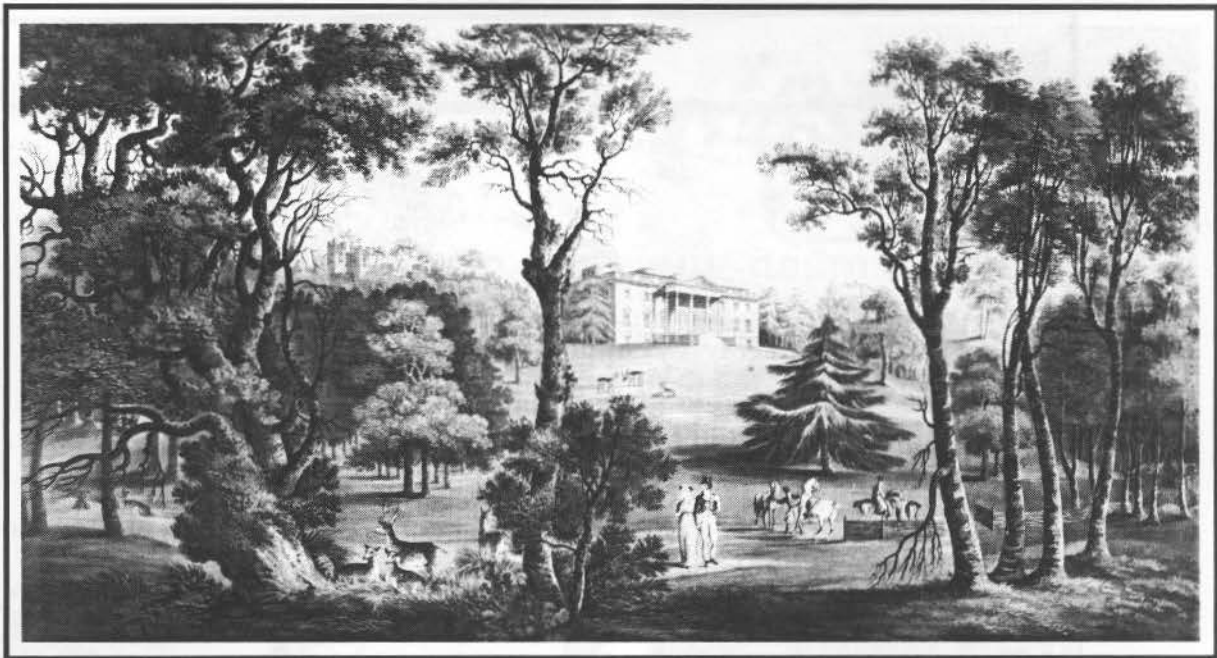
H. Verstraete

1. *Claremont, kasteel van Prinses Charlotte en Prins Leopold van Saksen-Coburg*.
Detail van de kleurenaquatint door T. Sutherland naar F. Calvert, 1817. Maximo. Copyright Koninklijke Bibliotheek Albert I, Brussel (Prentenkabinet).

2. Coburg, kasteel Ehrenburg. Algemene aanblik.

3. Claremont, kasteel van het echtpaar van Saksen-Coburg.

Totaalbeeld met links het Belvédère op de Mount.

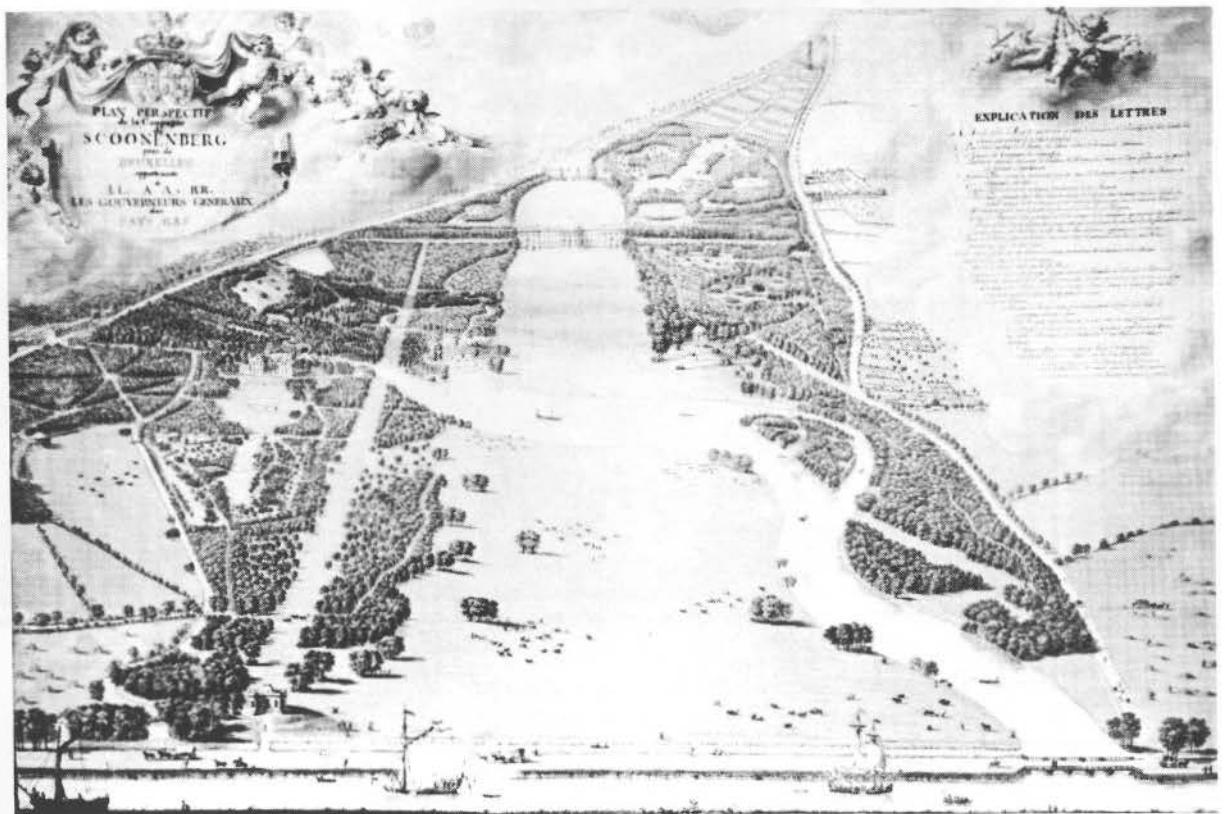
Kleurenaquatint door T. Sutherland naar F. Calvert, 1817. Maximo. Copyright Koninklijke Bibliotheek Albert I, Brussel (Prentenkabinet).

LAKEN

Een kasteel in het Verlichte Europa

4. *Laken*, boekomslag van "Laken, een Kasteel in het Verlichte Europa" van A. & P. van Ypersele de Strihou met het aartshertogelijk kasteel Schoonenberg. Aquarel van J.J. Spaak, ca 1787.

5. *Laken*, tweede plan in vogelperspectief van het kasteel Schoonenberg. Aquarel door François Le Febvre, hoftekenaar der aartshertogen, 1787. Copyright Grafische Sammlung Albertina, Wien, inv. Nr. 17.401.

6. *Laken, het Koninklijk Kasteel, actuele toestand.*

Leopold II liet er de ronde galerijen links aan toevoegen met het oorspronkelijke kasteel verbonden door een gang. Verzameling E. Christiaens.

Indien een rode stip naast uw naam staat

op het etiket van huidige aflevering

dan vergat U het lidgeld te betalen.

EEN WEINIG BEKENDE HERBERG : DE WILDEMAN

Op het platteland was het in de vorige eeuw geen mode dat de kroegbazen een uithangbord boven de voordeur ophingen. Daar de muren toch gewoonlijk met witkalk beschilderd waren, volstond het de naam in grote zwarte letters op de muur aan te brengen om iedereen te melden dat daar werd geschonken. Maar, van *de Wildeman* hebben weinige Lakenaars tot nog toe horen spreken. En nochtans ...

In een artikel, verschenen op 14 juni 1961, van de folklorist Louis Quiévreux, worden de namen van de voornaamste herbergen opgesomd, maar er wordt met geen woord over de Wildeman gerept. Hij citeert alleen de Tivoli, L'Amour, la Maison Rouge, le Pekpot en daarmee houdt het op. Het was nochtans één van de oudste : sporen in het Algemeen Rijksarchief leiden tot 1540 !

Van Pierre Van Nieuwenhuysen vernemen we dat er in feite niet één, maar drie herbergen hebben bestaan met dezelfde naam (1). Alleen de eerste wekt onze belangstelling. In de studie van deze geschiedkundige vermengen zich de namen van de toponiemen met die van de herbergen, maar aangezien de schrijver niet zuinig is met zijn commentaar wordt alles heel duidelijk.

Het begint in 1540 .. *ter plaetsen geheeten ten Driessche, voormaels gemeynelyk geheeten Den Heuvel ende nu den Wildeman* (2).

In 1544, vindt dezelfde auteur : *...een hofstadt ... gelegen ... indien rechter steenwech aldaer tusschen de goeden oft erve vande herberghen geheeten den wildeman en ...*

Een toponiem van 1641 toont aan dat de herberg *De Wildeman* gelegen is tegenover de herberg *genoempt Sinte Mertten*.

Een plaatsbeschrijving van 1643, eveneens gevonden door Pierre Van Nieuwenhuysen, verschaft ons een bijkomende informatie, die niet onbelangrijk is : *... gelegen inde prochie van Laeken, genoempt den Wildeman, ter plaetsen geheeten ten Driessche ende voortijds den Heuvele*.

In het werk van Pierre Van Nieuwenhuysen wordt dit toponiem *Heuvel* onder nr. 720 besproken. Zo leren we dat *de heuvel* (vroegere naam van de Wildeman) gelegen was *tegenover de Lovensestraete aenden steenwech*. Deze plaatsbepaling stemt overeen met die op het kaartje bij het artikel van M. Dessart (zie voetnoot 2).

In "De Wildeman" werd gezopen ... en gevochten

Daar de mensen vroeger veel meer verslaafd waren aan alcoholisme en men in de meeste herbergen sterke drank schonk, gebeurde het vaak dat, na een luidruchtige woordenstrijd, krakeel ontstond. Na een soms bloedige ruzie stapten de vechters naar huis met gescheurde kleren.

Omstreeks de eeuwwisseling lag in Anderlecht aan het einde van de Sebastopolstraat, waar nu de gebouwen van de voormalige brouwerij Atlas staan een visvijver, met daarlangs een erbarmelijk cafeetje "*In de Hond zijn Kont*", waar elke zaterdagavond zwaar gevochten werd tussen de jongens van de *Beirekarrei* en die van de *Schoepekarrei*. De vechters kwamen er altijd naar buiten met een verhakkelde kledij.

Toen ik, in de jaren 30, met mijn moeder door mijn geboortegemeente wandelde, kreeg ik eens te horen : *Daain kom percees oeit ten ont zen kont !*, hetgeen voor mij zeer lange tijd een mysterie gebleven is daar ik het bestaan van voornoemde staminee niet kende. Telkens als mijn moeder iemand zag staan, gekleed zoals een voddenman, maakte ze dezelfde opmerking.

Het was niet anders in de Wildeman.

Uit een document van 1539, verneemt men dat de waard (3) een klant heeft bedreigd met een mes, maar in 1557 was het juist het tegenovergestelde : toen was het een klant die tijdens een vechtpartij zijn geschil met de herbergier had beslecht. Toen de vechtpartij voorbij was, was het spektakel niet mooi om te zien.

Het ging in de herberg van kwaad tot erger : in 1602 vond in de gelagzaal een bloedig handgemeen plaats, dat aanleiding gaf tot een lang proces en zware straffen. Heel de buurt was trouwens onveilig : vaak werd er ook gevochten in de nabijgelegen herberg *In den Mest* (4).

Gedurende de voorbije eeuwen heeft de herberg "*De Wildeman*" een intens leven gekend. Rond het midden van de XVIde eeuw had een eigendomsoverdracht plaats tussen voormalig eigenaar Claes van Coninxloo, en Willem De Kempeneer. In 1616 verneemt men dat de notarissen uit de streek er hun openbare veilingen organiseren. Tien jaar later houden de meier en schepenen van Laken er hun vergaderingen bij gebrek aan een geschikt lokaal (5). Op dat ogenblik is de eigenaar de familie Polspoel. Maar een tijdje later, in 1627, verkoopt deze familie het goed aan de familie Sophie.

Een generatie later wordt de herberg overgedragen aan Joannes van den Broeck, met een jaarrente ten bate van het klooster van Onze-Lieve-Vrouw-ten-Troost in Vilvoorde, omdat één van de dochters van de familie Sophie in dat klooster non was. Maar de stichting van deze jaarrente veroorzaakte een geschil tussen het klooster en de erfgenamen, zoals het dikwijls het geval is. In 1651 verblijven Franse troepen in de gebouwen van de herberg, die waarschijnlijk evenveel ruimte boden als die van een pachthof.

In diezelfde periode, toen van den Broeck nog eigenaar was, vindt men het eerste spoor van de Franse benaming *L'Homme Sauvage* (6).

De herberg geraakt bekend en beroemd in de buurt, maar dat gaat soms ten koste van haar reputatie. Inderdaad, in 1661 wordt de eigenaar vervolgd wegens heling.

In de documenten blijft de jaarrente vermeld tot in het begin van de 18de eeuw.

De familie De Vleeschauwer baat de herberg uit tot in 1781, wanneer het pand wordt verkocht aan Jean-Joseph Facqué. Vanaf dan worden opnieuw veilingen gehouden in het huis *L'Homme Sauvage*.

Enkele jaren na de onafhankelijkheid, in 1835, komt het goed in de handen van de beroemde Lakense familie de Cordes.

"De Wildeman" verwickeld in de onderhandelingen over de afschaffing van de spoorwegovergang in de Koninginnelaan

Ondertussen heeft Laken een grondige verstedelijking ondergaan. De oude Lovenscheweg is de Molenbeeksestraat geworden, een van de belangrijkste verkeersaders van de gemeente, in die tijd. "De Wildeman" staat nog in deze moderne straat, maar niet voor lang meer. De moeilijkheden beginnen in 1906 met de onteigeningen, die nodig zijn voor de afschaffing van de spoorwegovergang.

De toenmalige eigenaar van het café In de Wildeman, een zekere Joachim Vankeer, woonachtig in de Wasserijstraat te Brussel, ondertekent een overeenkomst waarbij hij het achterste gedeelte van zijn tuin aan de staat afstaat.

Une emprise de un are trente-sept centiares dans le fond du jardin dépendant de la maison située rue de Molenbeek n° 22, à Laeken.

Verder staan in hetzelfde document interessante details vermeld :

Le petit magasin en planches ayant issue vers la rue Saint Georges, les installations de tir à la carabine, du jeu de quilles et du jeu du palet sont la propriété du locataire et ne sont pas compris dans la présente vente (7).

We zijn een kijkje gaan nemen aan het einde van de Molenbeekstraat, maar het terreinstukje tussen de Stefaniastraat en de spoorweg ligt er helemaal verlaten en verwoest bij. Men kan alleen nog maar dromen van ... "De Wildeman".

Gustave Abeels

Voetnoten

(1) Van Nieuwenhuysen, Pierre : *"Lakense Toponymie"*, niet uitgegeven doctoraatsthesis K.U.L. Brussel, 5 delen.

(2) Maurice Dessart illustreert één van zijn artikelen in *"Le Soir Illustré"* met een summier kaartje van Laken omstreeks 1850, waarop hij de plaats ten Driessche situeert waar nu de Molenbeeksestraat tot aan bedding van de spoorweg doodloopt.

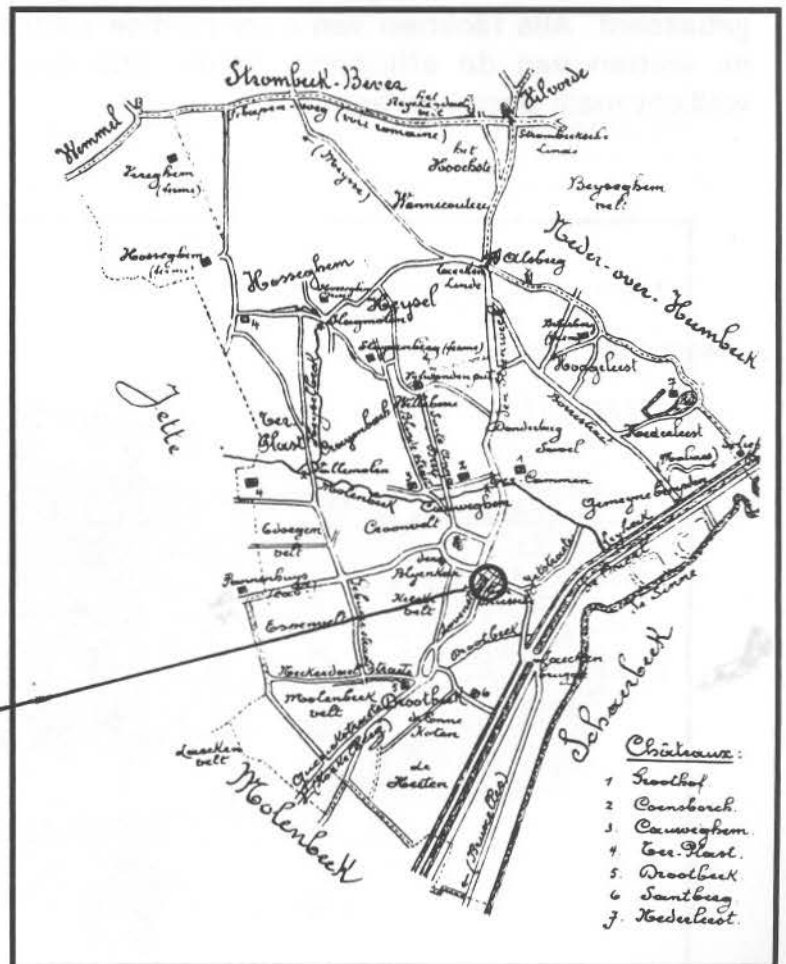
- (3) De waard is een verouderd woord voor herbergier, uitbater.
- (4) Wie meer wenst te weten betreffende de dossiers bewaard in het Rijksarchief kan contact opnemen met de heer Robert Van den Haute (tel. 02/479.00.52 - dinsdag en woensdag tot 16 uur.
- (5) Laken was van oudsher een heptarchie of erfheerlijkheid, samengesteld uit zeven heren die elk een grondheerlijkheid op het grondgebied van Laken bezaten. In de 12de eeuw lieten deze heren het beheer van hun hoven over aan wat genoemd werd "een villicus". In het begin van de 13de eeuw verdwenen deze "villici". Ze werden vervangen door zeven schepenen onder de leiding van één meier.
(Zie J. Verbesselt : "De Zeven Erfheren van Laken en hun keure uit de 14de eeuw").
- (6) R. Van den Haute situeert deze Franse benaming in 1651, terwijl men in de "Toponymie" van Laken van Pierre Van Nieuwenhuysen het eerste spoor vindt ca 1725-1750 ... *sur sa maison nommée L'Homme Sauvage à Laeken*.
- (7) Stadsarchief Brussel, P.C. 10.682, P.C. 11.497, P.C. 10.689.

Hier vindt de lezer de afbeelding van

"De Wildeman"

zoals die op een oude munt van het hertogdom Braunschweig prijkte.

Kaartje van Laken omstreeks 1850

HET HANDELSBRIEFPAPIER

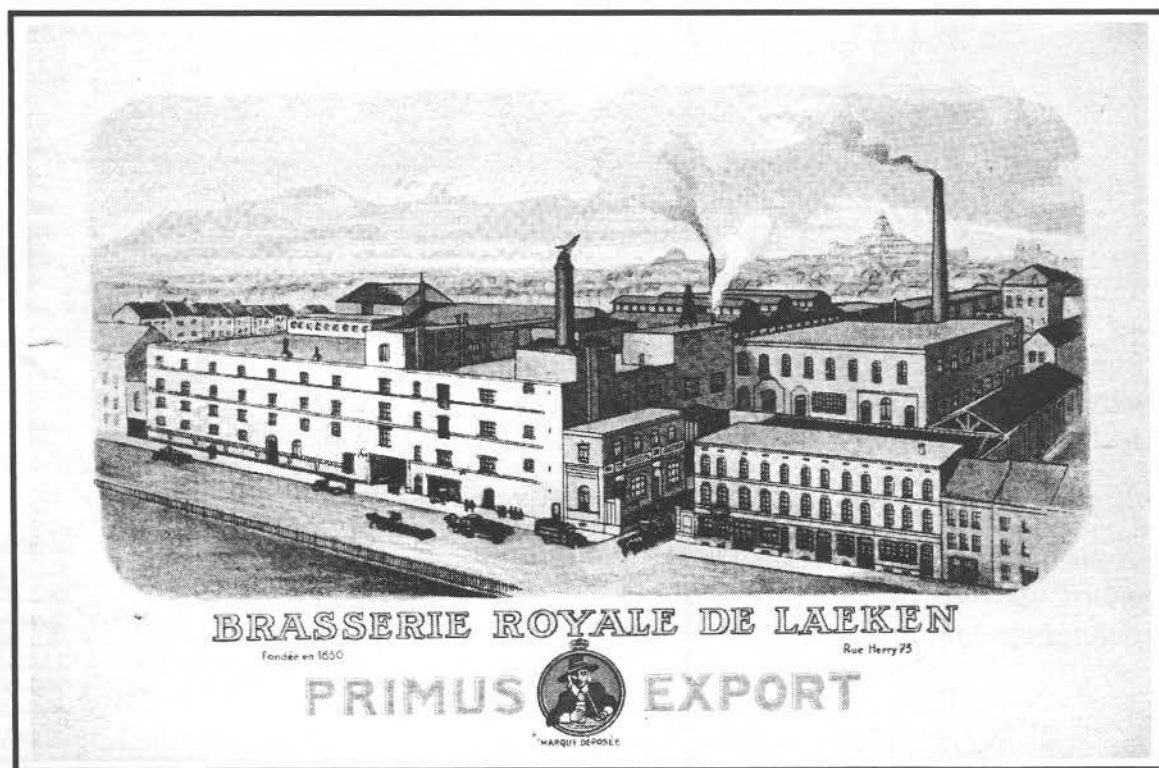
(vervolg en slot)

In deze aflevering van LACA Tijdingen kan en mag niet zonder meer aan een vervolg van dit hoogst interessante onderwerp voorbijgegaan worden. Wegens plaatsgebrek kregen de lezers de vooraf geselecteerde illustratiereeks niet volledig onder ogen en bleven aldus in de kou staan.

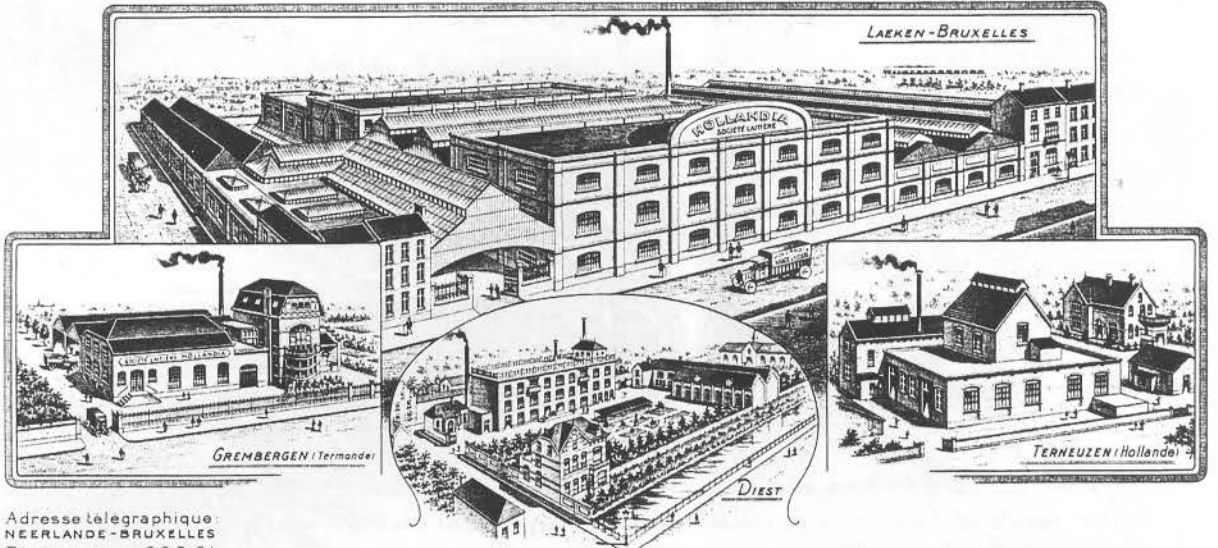
De verzameling "*handelsbrieven*" in het bezit van E. Christiaens is heel omvangrijk en bracht G. Vanden Bussche, de steller van het artikel, in een moeilijke situatie om een definitieve keuze te maken. De gepubliceerde documenten verhelderden evenwel op aanschouwelijke wijze alle aspecten en karakteristieken die in dit artikel aan bod komen. Enige nostalgie beklijft de lezer wanneer zijn ogen over de illustraties glijden. Steken deze gegraveerde briefhoofden niet fel af tegen de hedendaagse fantasieloze papieren die uit de computers rollen, hoogstens opgesmukt met een klein logo, al of niet ingekleurd. De fabrieken en ondernemingen gebruikten destijds zelfs correspondentiekaarten met een gegraveerde afbeelding van hun industriecomplex. (Zie voorbeeld hieronder van de "*Brasserie royale de Laeken*", gelegen in de Herrystraat).

De modes veranderen met de tijd. Zoals in de architectuur, de literatuur en andere kunstvormen zijn deze veranderingen op een filosofische stroming gebaseerd. Alle facetten van onze huidige samenleving worden immer meer aan de wetten van de efficiëntie en de rationalisatie onderworpen. Te betreuren wellicht maar onomkeerbaar !

L. Candau

Société Laitière HOLLANDIA

Adresse télégraphique:
NEERLANDE-BRUXELLES
TÉLÉPHONE 628.31
Compte Cheques Postaux
88-498

LAEKEN-BRUXELLES, le 1 Juin 1927
56 A 78, RUE EDMOND TOLLENAERE

Monsieur Robert Van Gael, Bruxelles.
Av. des Eperons d'or 5.

Monsieur l'Avocat,

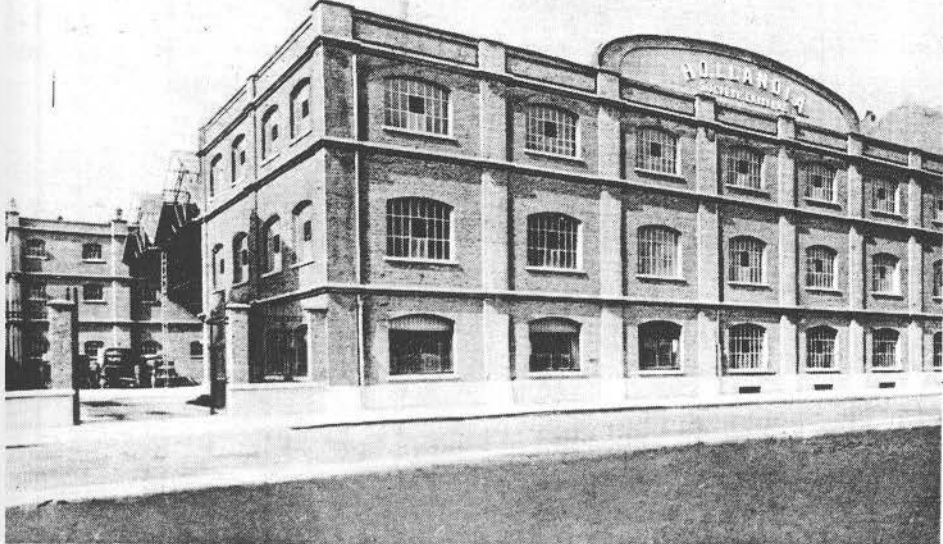
Je vous faire parvenir
un den Berghen concernant
je bien vouloir faire le

avec nos salutations

Société Laitière
HOLLANDIA
SOCIÉTÉ ANONYME

Van Balleu

 Société Laitière "Hollandia"
Laeken-Bruxelles.
Vue générale des établissements.

annexe.

CHAPELLERIE EN GROS
FEUTRE & PAILLE

Virgile Collet
28, RUE DE LA ROYAUTE
LAEKEN-BRUXELLES

le 29 novembre 1900

Mrs Brienne-Legrain à Antwerp Doit
Pour vente et livraison des marchandises suivantes lui expédiées à ses frais et risques par chemin de fer et payables au comptant à Bruxelles.

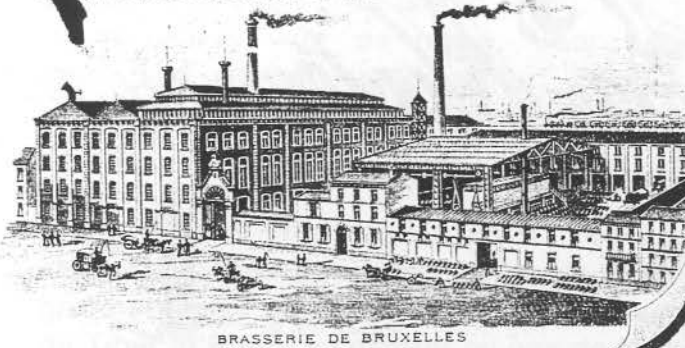
Les retours ou réclamations pour être admis doivent se faire dans les cinq jours et par la même voie que l'expédition
N. B: Aucun paiement ne peut se faire aux voyageurs et ne sera reconnu valable que contre ma signature!

Quantité - Douz	N ^o de Référence	Nuance	Prix	Totaux
1/12	411	noir	Sirindin extra except 37.50	6.25
			part expr	0.80
			Total fin	7.05

Prière d'accompagner les retours d'une note détaillée
CHAPEAUX POUR PRÊTRES
 Qualité extra
PRIESTERHOEDEN

Gentlemen
 Le 14 ct vous m'avez demandé 1/2 f Sirindin à 33.00 et
 55.56.57 et la 2e et je vous ai envoyé exacte-
 ment la chapeaux marqués 55.56.57 demandés.
 Mais ne pas vous faire attendre je vous envoie
 aujourd'hui les deux chapeaux dans la
 qualité à 43 fr que je vous facture
 exceptionnellement à 37.50, parce que la
 57 dans ceux de 33 fr me manquait.
 Votre carte est timbrée du 29 ct
 elle ne m'est parvenue aujourd'hui
 qu'à 4 heures. Je crois donc bien faire
 en vous envoyant les chapeaux par
 exprés.
 Samedi les Sirindin à 33 seront
 de nouveau rentrés.
 Salutations sincères

ÉPHONE N° 4 532.78
Compte Chèques postaux : 271.98

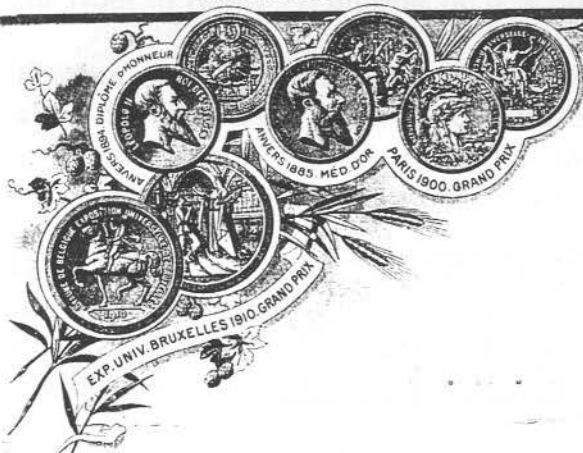
BRASSERIE DE BRUXELLES

BRASSERIES

CAULIER

MONS · BRUXELLES · NEUVILLES

Bruxelles, le 10 Mars 1911
RUE HERRY

Paris le 10 Mars 1911
Rue de la Colonie 18
Bruxelles.

Doit

Conditions de Vente

1. Toute commande, pour être valable, doit être approuvée par la Direction, qui seule peut donner quittance.
La date de livraison demandée par l'acheteur n'est pas de rigueur.

2. Toutes fournitures sont réputées agréées au départ de la Brasserie, quel que soit le mode de transport usité, et voyagent aux risques et périls du destinataire, même quand ils voyagent « franco ».

Les retours des bières ne donnent droit à remboursement qu'à condition d'être rentrés à la Brasserie dans les 15 jours de la date de livraison pour les livraisons faites à Bruxelles et dans les 30 jours pour les fournitures de province.

Les retours de moins de 10 litres ne sont pas déduits.

3. Les factures sont payables au comptant à Bruxelles, sans escompte, dès réception. Tout retard de paiement entraîne la déduction d'un intérêt au taux fixé par la Banque Nationale pour les effets non acceptés.

4. Les emballages (tonneaux, caisses, bonbonnes, etc.), doivent être restitués dans les 30 jours de la date de l'expédition. A défaut de ce faire, l'acheteur s'engage à payer à titre de location 3 francs par mois et par pièce non restituée. Après 60 jours, chaque pièce non restituée sera facturée à sa valeur à l'état neuf, au cours du jour.

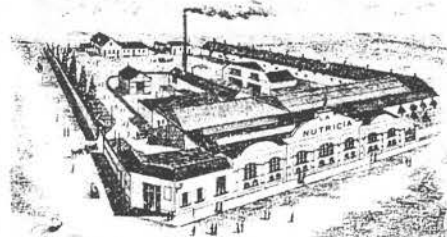
5. Toutes contestations éventuelles seront soumises exclusivement à la juridiction des Tribunaux de Bruxelles.

Paris Mars Rock Consten Triple

1	556	52	561	1107	98
2	556	105	594	1750	65
3	498	119	593	1500	60
4	589	116	461	1041	89
10	614	272	587	1080	76
15	584	40	583	1519	27
13		119		106	83
15		125		111	54
16	512	223	460	1546	43
17		102	510	1027	92
18			500	1594	42
20	706	122	582	1523	40
22	597		581	1521	47
24	571	107		1527	51
27	506	117	581	1524	59
29	589			1526	42
31	555			1084	2
	568	1020		1521	57
				1521	57

Tous les wagons doivent nous être adressés Bruxelles Tour et Taxis, sur raccordement CAULIER - Allée Verte

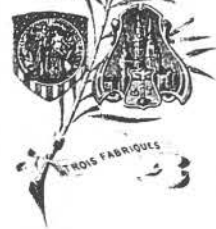
12. 4c

VUE GÉNÉRALE DES ÉTABLISSEMENTS DE LAEKEN

PARIS 1900
 MÉDAILLE D'OR
 SAINT-LOUIS 1904
 MÉDAILLE D'OR
 LIÈGE 1905
 GRAND PRIX
 MILAN 1906
 HORS CONCOURS VICE-PRÉS DU JURY
 ST TROND 1907
 DEUX GRANDS PRIX
 BRUXELLES 1910
 HORS CONCOURS SEC HAPPODJURY
 GRAND PRIX
 5ME MÉDAILLE D'OR DU SOUV. 3000ME DE PRIME
 TURIN 1911
 TROIS GRANDS PRIX
 ROUBAIX 1911
 HORS CONCOURS VICE-PRÉS DU JURY
 CHARLEROI 1911
 HORS CONCOURS VICE-PRÉS DU JURY

TROIS FABRIQUES

La Nutricia

SOCIÉTÉ ANONYME BELGE

TELEPHONE 2744 ou 9400
 ADRESSE TELEGRAPHIQUE ET POSTALE
 NUTRICIA LAEKEN
 ABC Code 5th Ed.

142 RUE FRANSMAN.

Laeken, le 7 Mai 1915.
 (BELGIQUE)

Monsieur Lemoine,
 rue de l'Instruction, 60 - Bruxelles.

Monsieur,

LA NUTRICIA, Soc. an. LAEKEN
 Vue extérieure des «Etablissements Nutricia».

tes i
 mais
 aux p
 Fr.2,
 sembl
 duire
 bilit
 deman

commande

HET WATER EN DE FONTEINEN VAN LAKEN

Inleiding

Omdat water een bron is van leven, was de bevoorrading met water steeds van vitaal belang voor de mens. Voor de Romeinen betekende het reeds een onmisbaar element voor comfort en voorspoed. Zij bouwden dus reusachtige aquaducten die het water aanvoerden naar de stad. Het oude Rome telde wel veertien aquaducten.

Brussel is een stad zonder water, vermits vandaag de dag geen enkele rivier of stroom de stad doorkruist. Dikwijls dragen waterlopen bij tot de charme van grote steden : de Seine in Parijs, de Theems in Londen, de Donau in Boedapest, de Tiber in Rome en dichterbij ons de Maas in Luik en de Schelde in Antwerpen.

Slechts een kleine rivier, de Zenne, drong vroeger de stad binnen via de grote sluis dichtbij het huidige Zuidstation. In de XIXde eeuw werd de Zenne echter overweldigd omdat zij ontoegankelijk was voor grote schepen en, bovendien, een belangrijke bron was van vervuiling die o.a. cholera-epidemieën veroorzaakte.

Daar talrijke industriële ondernemingen gevestigd waren langs de oevers van de Zenne was de overwelving ervan de doorslaggevende oorzaak van het uitsterven van de industrie in dit gebied. Maar zij was trouwens ook het beginpunt van de sanering en de verfraaiing van het stadscentrum.

Sedert de late middeleeuwen werd de waterbevoorrading in Brussel geregeld door de opvang van stromend water, komende van de hoger gelegen Coudenberg en de afvoering ervan via leidingen van hout of terracotta, later van lood, naar publieke fontein. Deze fontein waren voor de inwoners van de stad de enige plaatsen waar zij drinkbaar water voor huishoudelijk gebruik konden opvangen.

Ter gelegenheid van de ingebruikname van de nieuwe drinkwaterdistributie in 1853 in Brussel, bereikte de opgespoten waterstraal in het bekken van het stadspark een hoogte van 15 meter. Er bestonden toen honderdnegeenzestig publieke fontein in de hoofdstad.

Het nut van de fontein verdween grotendeels door de veralgemening van de waterdistributie aan huis, ingevoerd vanaf het begin van de XIXde eeuw. In 1870 werden de installaties voorzien van een teller zodat men een prijs kon aanrekenen, evenredig met het verbruik. De armen, bleven zich echter bevoorraden aan de openbare fontein.

Moderne stedenbouwkundigen beschouwen de fontein als een anachronisme. Ze werden derhalve afgeschaft. Uiteraard werden de drooglegging van de ene en de afbraak van de andere betreurd. Sedert enkele jaren werden sommige straten en pleinen dan ook opnieuw voorzien van fontein, bedoeld als zuiver architecturale elementen om leven in het straatbeeld te brengen.

VERSCHILLENDE SOORTEN FONTEINEN

1. De drinkbakken

Zij zijn rechtstreeks aangesloten op het stadswaternet. Een kleine waterstraal houdt het water op constante hoogte en het spui van het bekken is aangesloten op de riolering. Deze fontein zijn niet verlicht.

2. Kleine fontein zonder machinekamer, rechtstreeks verbonden met het distributienet van het stadswater

Zij worden bevoorrad door een eenvoudige waterstraal, geregeld door een kraan. Deze fontein zijn niet verlicht.

3. Fontein met ondergedompelde pomp

De pomp, voorzien van een filter, bevindt zich rechtstreeks in het water. Behoudens reinigingsproblemen, o.a. in de herfst bij het vallen van de bladeren, vragen deze fontein weinig onderhoud. Zij worden door spots verlicht.

4. Fontein van het Agora-type

Deze fontein zijn uitgerust met een onderaardse technische ruimte die toegankelijk is via een ladder. In die ruimte bevinden zich de pomp en de kranen. De werking gebeurt in gesloten circuit en zij zijn voorzien van een uurwerk dat toelaat de werkingstijd te regelen. Deze fontein worden door spots verlicht.

5. Fontein voorzien van belangrijke technische installaties

Deze fontein hebben alle hun eigen specificiteit. Zij zijn verbonden met ingewikkelde apparatuur, nodig o.a. voor de behandeling van het water om het zuiver te houden. Het in goede staat houden van de werking van deze apparatuur vereist heel wat onderhoud en een volmaakte kennis van de aangewende technieken. Deze fontein worden door spots verlicht.

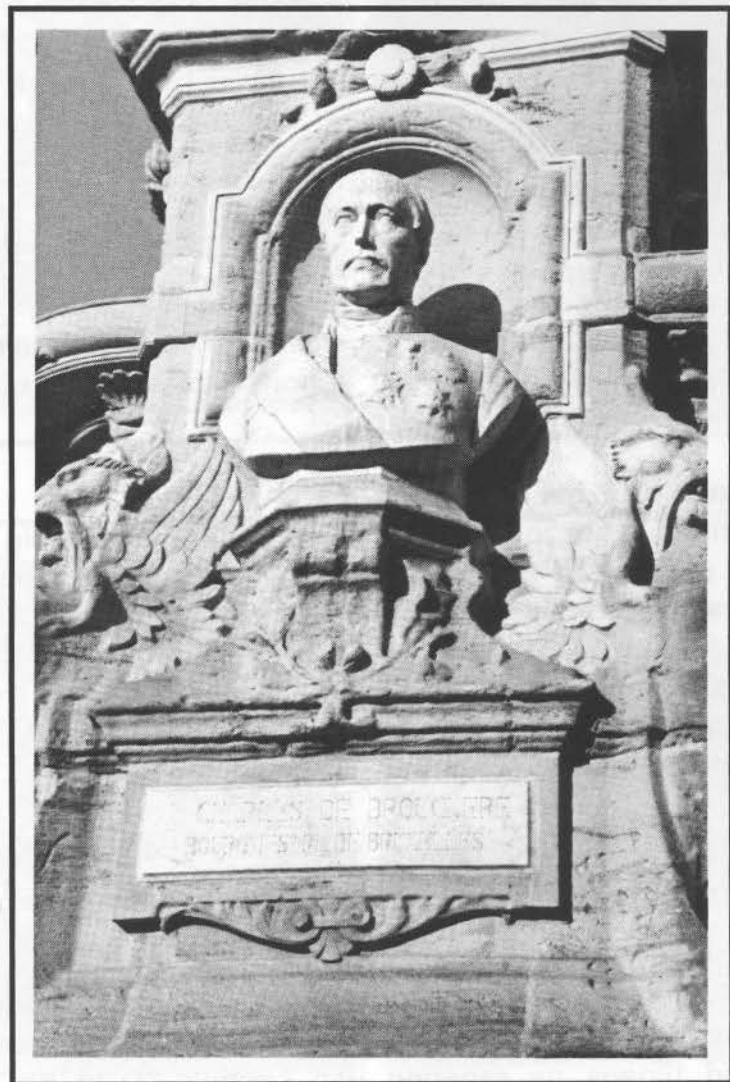
HET WATER EN DE FONTEINEN VAN LAKEN

Deze gegevens leidden ons tot het idee om een inventaris op te maken van de fontein en waterbakken die heden nog bestaan in Laken.

De Brouckère-fontein (illustraties 1 en 2)

Deze indrukwekkende fontein bevond zich oorspronkelijk aan de Naamse Poort waar zij in 1866 werd plechtig in gebruik genomen. Verschillende kunstenaars werkten er aan mee. De architect was Henry Beyaert. De beeldhouwwerken van het onderste bekken, die Neptunus en Amphitrite (god en godin van de zee) voorstellen, evenals het borstbeeld van Charles de Brouckère zijn van de hand van Edouard Fiers. De beeldhouwer Pierre-Louis d'Union vervaardigde de groep putti's boven aan het monument. Georges Houtstont schiep de maskers van de waterspuwers. In 1978 werd zij heropgericht op het Jan Palfijnplantsoen aan de overkant van het Koning Boudewijnstadion.

Charles de Brouckère was burgemeester van Brussel van 1848 tot 1860. Het eerste distributienet van drinkbaar water van de stad is o.a. aan hem te danken. In 1852 moest hij een verschrikkelijke cholera-epidemie bestrijden die in Brussel woedde.

1

2

Emile Bockstael-fontein (illustratie 3)

Deze fontein, aan de Clementinasquare, bevindt zich op het kruispunt van de Emile Bockstaellaan, de Houba de Strooperlaan en de Jan Sobieskilaan. Zij is gewijd aan de laatste burgemeester van Laken die dit ambt zonder onderbreking bekleedde van 1877 tot 1921, toen de gemeente Laken werd ingelijfd bij Brussel Stad.

Zij werd in 1920 opgericht. Zij bestaat uit een driekantige hoge zuil van de hand van stadsarchitect Rombaux. De voorkant is versierd met een voetstuk waarop zich het borstbeeld bevindt van Emile Bockstael, een beeldhouwwerk van Ernest Salu. De beide andere zijden dragen ieder een spuwende leeuw. Een bekken vangt het vallende water op.

Adolphe Max-fontein (illustratie 4)

Het standbeeld van Adolphe Max troont in het centrum van een waterpartij bedekt met waterlelies en ligt aan de Eeuwfeestlaan, aan de ingang van het Ossegem Park. Het werd na de oorlog van 1940-1945 opgericht door architect Bernard en de beeldhouwer Fernand Debonnaires. Het beeld staat voor een zuil voorzien van een gedenksteen met een gegraveerd grafschrift.

Adolphe Max was gedurende dertig jaar, van 1909 tot 1939, burgemeester van Brussel. Zijn houding, tijdens de oorlog van 1914-1918 kostte hem een gevangenschap in Duitsland tot het einde van de oorlog. Hij was de baanbreker van de Tentoonstelling van 1935.

Fontein bij het Gemeentehuis

Het Emile Bockstaelplein is verbonden met het Gemeentehuis door twee symmetrische fonteinen gelegen aan de hoofdingang. Zij bestaan elk uit een bekken van 15m. bij 6m. en worden verlevendigd door een reeks verlichte fonteintjes die hun waterstralen opspuiten over de hele lengte van het bekken. Zij worden aangevuld met een kanonstraal aan het uiteinde van ieder bekken. Het geheel werd onthuld in 1982.

Fontein aan de Prins Leopoldsquare

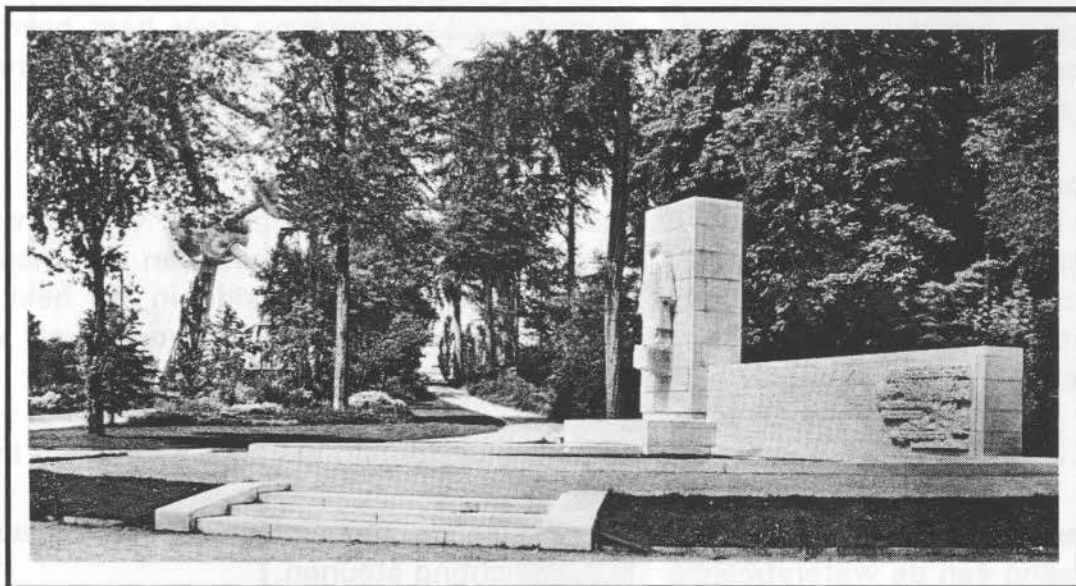
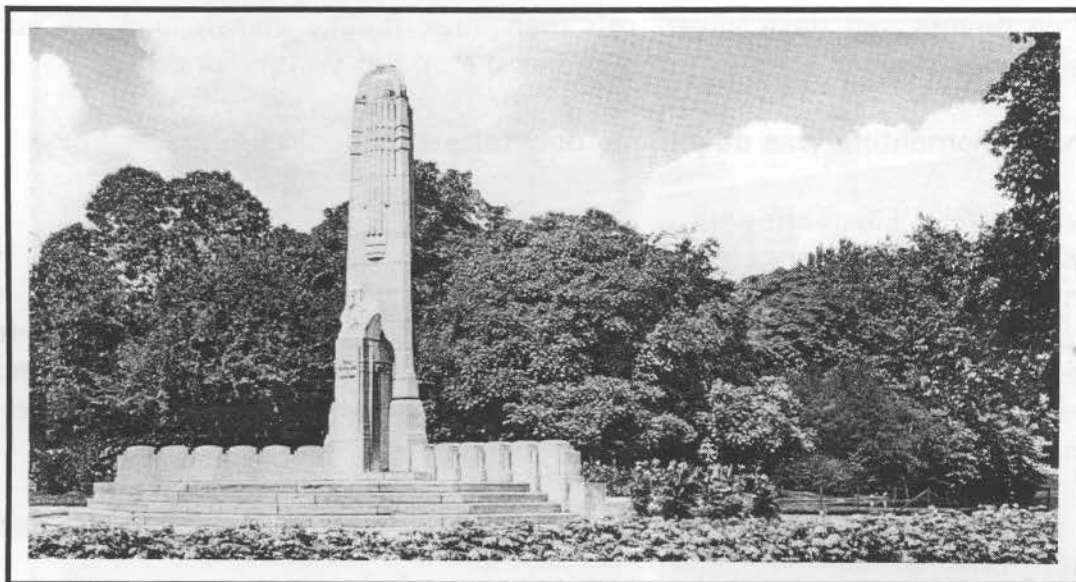
Deze fontein staat in het midden van een cirkelvormig bekken met een rand in blauwe steen. Zij bestaat uit een centrale waterstraal en acht kleinere waterstralen verdeeld over de omtrek van het bekken.

De Prins Leopoldsquare maakt het centrum uit van een stervormig kruispunt waarop acht straten uitmonden waaronder de Charles Ramaeckersstraat en de Emile Delvastraat, om alleen deze maar op te noemen.

De prins waarover het gaat is de oudste zoon van Koning Albert en Koningin Elisabeth, die koning werd onder de naam van Leopold III.

De vijver van de Clementinasquare (illustratie 5)

Deze vijver, versierd met een waterstraal, bevindt zich tussen de Jan Sobieskilaan en de Witte Acacialaan ter hoogte van de Koloniale Brug. Hij werd aangelegd tijdens de regering van Leopold II. In de volksmond is hij vooral bekend onder de naam "*Ennekesvijver*".

Op de oevers van deze vijver treft men vaak talrijke vissers aan die schijnbaar goed kunnen opschieten met de eendjes die op het watervlak drijven.

Prinses Clementina was de jongste dochter van Leopold II.

Vijver van het Elisabeth-park

Deze vijver werd aangelegd op de plaats waar vroeger de fruittuin van het Koninklijk Stuyvenbergdomein gelegen was. Hij ligt naast het park van de Koloniale Tuin, waarmee hij door een tunnel verbonden is die onder de Witte Acacialaan loopt, ter hoogte van de Koloniale Brug, en ligt vlak tegenover de vijver van de Clementinasquare, slechts gescheiden door de breedte van de Jan Sobieskilaan.

Op de oevers vindt men, naast de traditionele eenden : reigers, wilde eenden en nijlganzen.

Het park draagt de naam van Koningin Elisabeth van België, echtgenote van Koning Albert I. Zij verwierf een grote volkswaardering door haar bezorgdheid voor de gewonden tijdens de Grote Oorlog en door de internationale muziekwedstrijd die haar naam draagt en een internationale faam geniet.

Benelux-fontein (illustratie 6)

De Benelux-fontein, die op het Louis Steensplein gelegen is, werd ontworpen voor de Tentoonstelling van 1958. Zij was het vertrekpunt van een majestueus perspectief dat bestond uit een watertrap die uitmondde in de bekkens en fonteinen vóór de grote Tentoonstellingshallen, waarvan de voorgevels voor de gelegenheid in een nieuw kleedje gestoken werden.

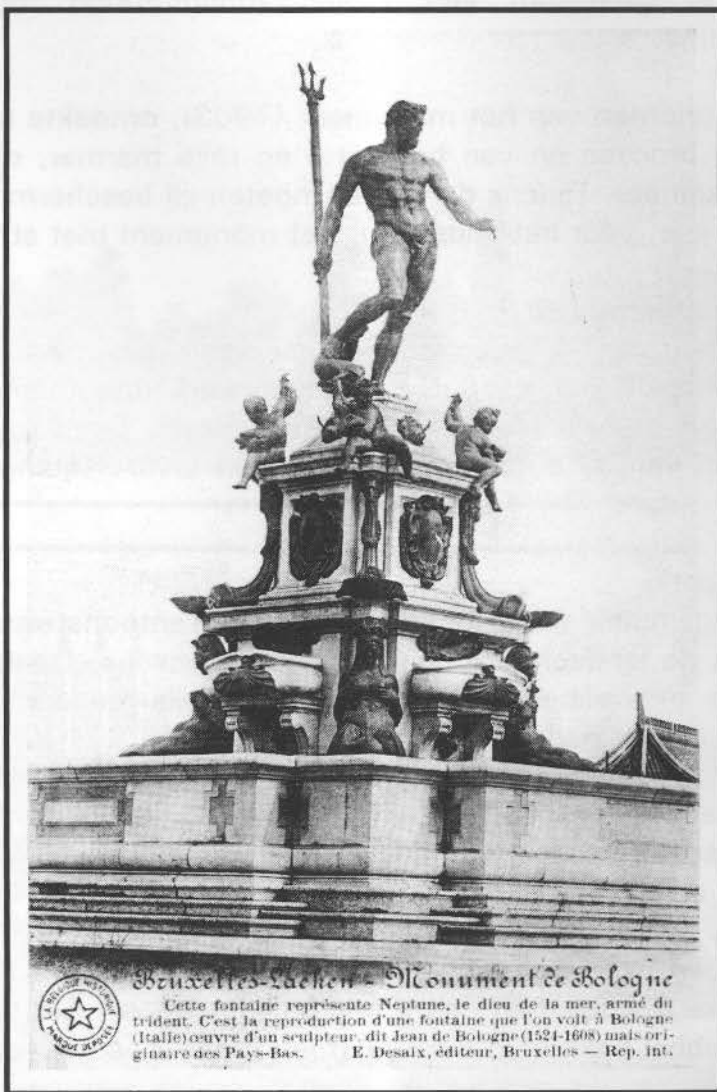
De watertrap is verdwenen maar de Benelux-fontein werd gerestaureerd in 1979.

Interessant om weten zijn de achterliggende technische aspecten waarop de regeling van de waterstralen en hun verlichting steunen.

Deze fontein functioneert met behulp van een elektronische regelaar, waardoor gedifferentieerde en veranderlijke programma's gekozen kunnen worden, zowel wat het aantal ingeschakelde pompen betreft als de soorten projectoren met een bepaalde werkingsduur en kleur. Het geheel wordt gestuurd door een uurwerk waarop een dagprogramma kan ingesteld worden. Het zet zich automatisch in beweging, aangedreven door een schemercel.

Door deze bijzondere constructie is Brussel de eerste stad van het land, uitgerust met een fontein van die omvang en van een zo ingewikkeld type.

Voor het nageslacht kunnen wij nog aanstippen dat, tijdens de Expo 58, deze fontein "muzikale fontein" werd genoemd, want toen werden de waterstralen in beweging gezet op de maat van een muziekpartituur.

Bruxelles-Lachen - Monument de Bologne

Cette fontaine représente Neptune, le dieu de la mer, armé du trident. C'est la reproduction d'une fontaine que l'on voit à Bologne (Italie) œuvre d'un sculpteur, dit Jean de Bologne (1524-1608) mais originaire des Pays-Bas. E. Desaux, éditeur, Bruxelles - Rep. Int.

Het Onze-Lieve-Vrouwvoorplein

Tegenover de monumentale ingang van het kleine park naast het oude station van Laken staat een fontein van het "Agora" type, gelijkaardig aan die vóór de Sint-Lambertuskerk op de Heizel. Het gaat om een bekken omgeven door een voetstuk in blauwe steen, met een architecturaal karakter.

Vermelden wij nog dat, aan de oostgevelzijde van de Onze-Lieve-Vrouwekerk, tegenover de Mathieu Desmaréstraat en het 21 juli-plantsoen (memoriaal Koningin Astrid), de stenen fontein die eertijds aan de oude ingang van het Lakense kerkhof stond, thans Jozef Cardijnsquare, opnieuw werd opgericht.

Neptunus-fontein (illustraties 7 en 8)

Ter hoogte van de Dikke Linde, op de rotonde ontworpen door de tuinarchitect Lainé, bij de samenkomst van de Meise- en de Van Praetlaan, liet Leopold II, op eigen kosten, een kopie oprichten van de Neptunusfontein, van de hand van de Vlaamse beeldhouwer Jan van Bologna, die op de Piazza del Nettuno in Bologna (Italië) stond. Het voetstuk is rijkelijk versierd met allerlei ornamenten met daarboven op een standbeeld van Neptunus, god van de zee, een drietand in de hand. Het gaat om een zuiver architecturale fontein, niet met water verlevendigd.

Bij het oprichten van het monument (1903), ontdekte men de broosheid van de gebruikte bronzen en van het witte en roze marmer, die niet aangepast waren aan ons klimaat. Tijdens de winter moeten zij beschermd worden. Het is daarom dat ieder jaar, vóór het vriesweer, het monument met stro wordt bedekt.

Sint-Annadreeffontein

Deze fontein, de "vijf wondenbak" genoemd, bevindt zich in het park van Laken halfweg tussen het koor van de oude kerk (die thans deel uitmaakt van het kerkhof van Laken) en het Koninklijk Kasteel. Deze fontein werd behandeld in een artikel van de auteur, gepubliceerd in LACA Tijdingen, maart 1998, blz. 9-12.

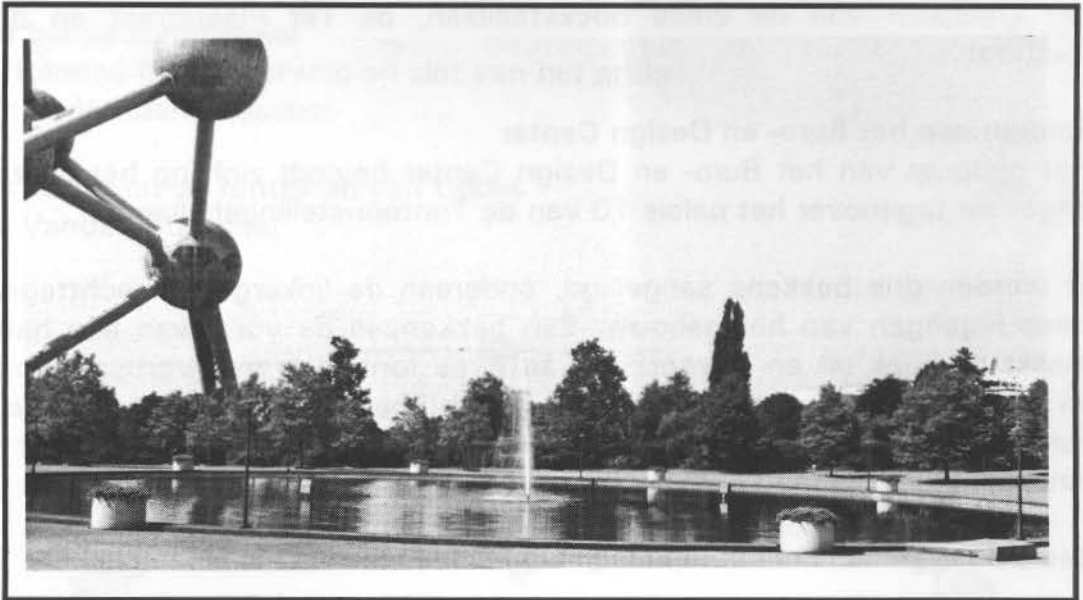
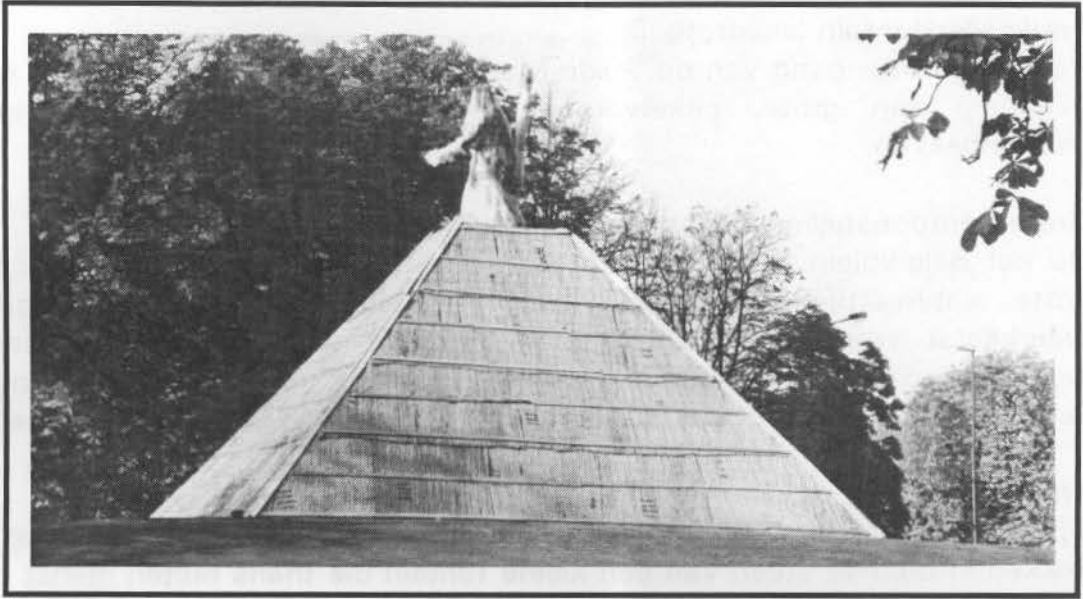
Ossegempark

Het Ossegempark werd ingericht voor de Tentoonstelling van 1935. Het is het werk van de landschapsarchitect Jules Buyskens. Dankzij het bestaan van een bron kon een slingerende vijver met steile oevers aangelegd worden met idyllische wandelpaden op de flanken.

De architect heeft, op één van die flanken, zittreden van een groentheater met 3.000 plaatsen aangebracht. De vijver wordt door twee bruggen, de ene uit 1935, de andere uit 1958, overspannen.

Sint-Lambertuspleinfontein

Vóór de kerk vindt men een moderne fontein van het type "Agora". Zij bestaat uit een dubbel bekken in blauwe steen met een architecturaal karakter en omvat 90 waterstralen die een sierlijke koepel vormen met een hoogte van 1,5 m.

Trade Martfontein (illustratie 9)

Vóór de hoofdingang van de Trade Mart zal de wandelaar een fontein ontdekken middenin een grote, cirkelvormige waterpartij, omgeven door een reeks plantenbakken.

Grote Tentoonstellingshallen (illustratie 10)

Op het Belgiëplein, vóór de grote Tentoonstellingshallen van 1935 liggen twee grote waterpartijen. De eerste dient als spiegelvlak waarin de centrale hal weerkaatst wordt. De tweede, aan de zijde van de Eeuwfeestlaan, wordt verlevendigd door opspuitend water, namelijk een centrale fontein met verschillende stralen en vier stralen verdeeld over de vier hoeken van het bekken.

Kroonveldstraat

Op de hoek van de Emile Bockstaellaan en de Kroonveldstraat bestaat nog een bekken in blauwe steen van een kleine fontein die thans buiten dienst gesteld is en bedekt met graffiti. Een identieke fontein, eveneens buiten dienst, staat op het kruispunt van de Emile Bockstaellaan, de Ter Plaststraat en de Vander Aastraat

Fontein aan het Buro- en Design Center

Het gebouw van het Buro- en Design Center bevindt zich op het Heizelplateau, ongeveer tegenover het paleis 10 van de Tentoonstellingshallen.

Er werden drie bekkens aangelegd, onderaan de linkergevel, rechttegenover de twee ingangen van het gebouw. Een bekken, in de vorm van een halve cirkel, maakt de hoek uit en is voorzien van twee fontein met verticale straal. Links en rechts van dit bekken liggen twee rechthoekige bekkens, eveneens voorzien van een verticale straal. Deze bekkens zijn omzoomd door met marmer versierde randen.

Besluit

De opsomming van de fontein en waterpartijen vermeld in dit artikel is zeker niet volledig. In principe omvat zij alle fontein en waterpartijen die zich bevinden op plaatsen die toegankelijk zijn voor het publiek. Er bestaan natuurlijk andere fontein en waterpartijen in privé-domeinen o.a. in het park van het kasteel van Laken, het Stuyvenbergh- en het Belvédèredomein, zoals blijkt uit prentbriefkaarten van weleer. Men vindt ook b.v. talrijke kleine waterpartijen en fontein in Mini-Europa en Brupark. De auteur heeft tenslotte vrijwillig nagelaten het Willebroekkanaal te vermelden omdat het een onderwerp is dat, op zich, een artikel verdient.

G. Vanden Bussche
Vertaling : J. Fransman

Geraadpleegde bronnen

R. Char, "*L'eau sculptée - Bruxelles et ses fontaines*" in : Bulletin trimestriel du Crédit Communal, n° 176-1991/2.

Illustraties

Verzamelingen E. Christiaens en G. Vanden Bussche.

INHOUD

	pag.
1. - Ten Geleide	1 - 3
1. Even terugblikken bij het tiende werkjaar van LACA	
2. LACA-leden in de kijker (L. Candau)	
2. - Claremont en een verrassend verband met het Schoonenbergkasteel (H. Verstraete)	4 - 13
3. - Een weinig bekende herberg : De Wildeman (G. Abeels)	14 - 17
4. - Het handelsbriefpapier (L. Candau bij het vervolg en slot van het artikel van G. Vanden Bussche)	18 - 22
5. - Het water en de fontein van Laken (G. Vanden Bussche)	23 - 32

